

Titel: Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv

Citation: "Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K14*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2010 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-kks-kom-root.pdf> (tilgået 02. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K14

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Krisen ... i en Skuespillerindes Liv** : Anledningen til artiklen er den, at Johanne Luise Heiberg, født Pätges (1812-90), fra den 23. jan. 1847, i en alder af 34 år, atter optrådte i rollen som Julie i Shakespeares tragedie *Romeo og Julie* (105,27). Hun overtog rollen fra den 16-årige Emma Meyer, der havde beklædt den, siden stykket blev genoptaget den 11. dec. 1845 og syv gange frem til den 16. feb. 1846. Johanne Luise Heiberg havde første gang spillet rollen som 16-årig ved stykkets da. premiere den 2. sept. 1828 og ved de i alt seks opførelser frem til den 1. okt. 1829. Hun havde ansættelse ved Det kgl. Teater fra 1829 til 1864 og var århundredets mest fremtrædende da. skuespillerinde. I 1831 blev hun gift med den da. digter, litteratur- og teaterkritiker samt (fra 1824) hegelianske filosof Johan Ludvig Heiberg, der i 1829 var blevet udnævnt til titulær prof. og i 1830-36 fungerede som docent i logik, æstetik og da. litteratur ved den nyoprettede, kongelige militære højskole; fra 1828 var han tillige ansat som teaterdigter og fast oversætter ved Det kgl. Teater. Deres hjem på Christianshavn blev et centrum for tidens borgerlige dannelse. Johanne Luise Heiberg blev normalt kaldt Fru Heiberg; som gift med en professor, der havde rang if. rangforordningen (102,75), kunne hun titulere sig 'fru' og ikke blot 'madam'. - **Krisen**: af gr. 'krisis', skelnen, dom; omslag, afgørende vending el. vendepunkt.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 1

◀ **vistnok** : givetvis, helt sikkert.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 5

◀ **Ubillighed** : utilbørlighed; urimelighed, uretfærdighed.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 9

◀ **Misforstand** : mangel på forståelse, misforståelse.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 10

◀ **upaatviveligt** : som ikke kan drages i tvivl, utvivlsomt.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 18

◀ **lever (...) hen** : henlever, tilbringer livet (sorgløst).

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 21

◀ **seer nøiere til** : passer mere omhyggeligt på.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 26

◀ **Indbegreb** : samling.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 28

◀ **Fondet ad usus publicos** : hentyder til 'Fonden ad usus publicos', en kongelig understøttelsesfond, som virkede fra 1765 til 1842. Den havde opr. til formål at yde ekstraordinære tilskud ('gratifikationer') til velfortjente embedsmænd og at afholde udgifterne ved offentlige foranstaltninger, men fik efterhånden især betydning ved at støtte kulturelle, litterære og videnskabelige formål, fx biblioteker, samlinger og bogudgivelser, og ved at tildele rejsestipendier til forskere, forfattere, billedkunstnere og musikere. Se *Fonden ad usus publicos. Aktmæssige Bidrag til Belysning af dens Virksomhed*, udg. af Rigsarkivet ved C.F. Bricka, bd. 1-2, ved C.F. Bricka, Kbh. 1897-1902, bd. 3, ved H. Glarbo, Kbh. 1947. - **ad usus publicos**: lat., til offentlig brug.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 30

◀ **ordenligvis** : sædvanligvis, for det meste.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 32

◀ **Er det saa** : forholder det sig således.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 35

◀ **det kongelige Theaters Garderobe ... værdifuld** : På Det kgl. Teater blev der ført kostumeprotokoller, hvoraf mange er bevaret. De mest kostbare kostumer fra Det kgl. Teater findes i dag på Teatermuseet og på Nationalmuseet.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 36

◀ **Saisonens**: teatersæsonen, der løb fra begyndelsen af sept. til udgangen af maj.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 44

◀ **Accidenser** : tilfældige el. uvæsentlige egenskaber; tilfældige hændelser, uvæsentlige tildragelser.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 45

◀ **indkaldt med Udmærkelse** : spiller på udtrykket, at en studerende blev indkaldt for rektor til offentlig ros for udmærkelse ved en universitetsseksamen.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 46

◀ de (...) **kunne**: kan.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 50

◀ **forulykket** : mislykket.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 53

◀ **hendes Portrait ... paa Lommetørklæder og Hattepulle** : Johanne Luise Heiberg var yderst feteret i sin samtid, og hendes portræt dukkede op overalt. På Teatermuseet og på Det kgl. Bibliotek findes eksempler på brevpapir, chokoladepapir og cigarmanchetter med hendes portræt. Det er også bevidnet, at man hæftede hendes portræt til hattepullen med en nål; om det også blev anbragt på lommetørklæder, er dog ikke verificeret.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 54

◀ **Vaande** : nød, bekneb.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 65

◀ **kostelige** : dyrebare; herlige, ypperlige.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 69

◀ **ret føle**: virkelig, for alvor.

I trykt udgave: Bind 14 side 93 linje 77

◀ **Snakken ... om, at hun nu begynder at blive ældre** : Hvis der er en kilde, er den ikke identificeret.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 2

◀ **Bestialitet** : dyriskhed, råhed.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 5

◀ **ærede hende yndeligen paa Bækkener** : allusion til Sl 150,5 i Fr. Helwegs oversættelse: »*Lover [lovpris] ham [Gud] med højtlydende Bækkener, / Lover ham med klingende Bækkener*«, *Bibelen eller den hellige Skrift, paany oversat af Grundtexten*, udg. af Chr. H. Kalkar, Kbh. 1847, ktl. 8-10.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 10

◀ **takke (...) til** : ydermere takke for (at hun slap så nådigt).

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 14

◀ **en ny 16 Aars Afgud** : sigter til, at ligesom rollen som Julie i Shakespeares tragedie *Romeo og Julie*, første gang stykket blev opført på Det kgl. Teater den 2. sept. 1828, blev spillet af den 16-årige Johanne Luise Pätges (93,1), blev Julies rolle ved opførelsen i dec. 1845 på ny spillet af en 16-årig, debutanten Emma Meier (1829-90). Denne debutpræstation blev særdeles smukt anmeldt i *Berlingske Tidende*, nr. 296, den 12. dec. 1845: »Jfr. [Jomfru] Meyers Udførelse røbede paa det fuldstændigste, at hun er i Besiddelse af alle Elementer til at vorde Skuespillerinde i dette Ords fulde Betydning. Med et for Scenen heldigt Udvortes, der desuden endnu er i sin blomstrende Udvikling, forener hun et sonort klangfuldt Organ, et udtryksfuldt Physiognomie, en fri, ædel Holdning og smukke Bevægelser.« Emma Meier blev imidlertid ikke ansat ved Det kgl. Teater, og rollen som Julie blev overtaget af Johanne Luise Heiberg (93,1).

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 16

◀ **faae Afsked i Naade** : hentyder til det officielle udtryk for en normal afskedigelse af en kgl. udnævnt embedsmand med anerkendelse af vedkommendes virksomhed. Her benyttes udtrykket formentlig i betydningen: få afsluttet karrieren med publikums velvilje.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 21

◀ **Rosiflengius** : person i Ludvig Holbergs komedie *Det Lykkelige Skibbrud* (1731), jf. *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. 1758 el. 1788 [1731-54], ktl. 1566-1567; bd. 4. Bindene er uden årstal og sidetal. Magister Rosiflengius er en professionel lejlighedsdigter, der gør lykke ved skamløst at 'rose i flæng', blot han bliver godt betalt for det; dog ender det med, at hans hyklery afsløres, og han får sin straf. Stykket blev i 1840'erne opført otte gange på Det kgl. Teater, senest den 25. maj 1847.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 35

◀ **eo ipso** : lat., netop derved.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 42

◀ **Theatret er en Helligdom** : se fx *Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für die gebildeten Stände. (Conversations-Lexikon)*, udg. af F.A. Brockhaus, 8. udg., bd. 1-12, Leipzig 1833-37, ktl. 1299-1310; bd. 11, 1836, s. 154: »Nach den Tempeln waren bei den Griechen und Römern die Schauspielhäuser die vornehmsten Gebäude, da sie nicht blos zum Vergnügen dienten, sondern auch zu einem Theile des Gottesdienstes bestimmt waren.«

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 46

◀ **pinligt** : pinefuldt, smertefuldt.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 48

◀ **hykkelske** : hykleriske.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 50

◀ **Handels-Commis** : person, der er ansat i et firma el. driver handel for et firma.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 62

◀ bliver (...) **aabenbar**: synlig.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 69

◀ **Metamorphosen** : forvandlingen.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 70

◀ **perdue** : fr., fortabt.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 75

◀ de (...) **skulle**: skal.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 77

◀ **tilgavns** : fuldt ud, for alvor.

I trykt udgave: Bind 14 side 94 linje 80

◀ **Lefleri** : kurmageri, koketteri, overfladiskhed.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 7

◀ **perhorrescere** : forfærdes over, forkaste, afsky; udtrykket stammer fra juridisk sprogbrug, hvor det betyder at 'forkaste (et vidne el. en dommer)'. Jf. lat. 'perhorreo', 'gyse for', 'skælte for'.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 13

◀ **Faaer saa at være** : Det får være, hvad det være vil.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 16

◀ **det Venskabelige** : sigter til den københavnske klub »Det Venskabelige Selskab«, oprettet 1783, hvis hovedformål var underholdning. Det afholdt i vintermånederne (godtgørende) koncerter og baller; i øvrigt kunne medlemmerne læse aviser og blade i selskabets lokaler og fornøje sig med forskellige former for spil, især billard. Jf. *Love for Det Venskabelige Selskab, antagne i Generalforsamlingen den 14 April 1819*, Kbh. 1819.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 21

◀ **ret** udryddet: virkelig, for alvor.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 30

◀ **Betryggelse for** : beskyttelse af, sikkerhed for.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 33

◀ **vistnok** : rigtignok, sandt nok.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 48

◀ **indsat paa første Udtræk** : her i billedlig betydning: sat ind på første sceniske præstation.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 51

◀ **Vederlag** : erstatning, kompensation.

I trykt udgave: Bind 14 side 95 linje 62

◀ **er ideel** : angår det ideale, det principielle.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 10

◀ **forarmer** : gør fattig, ruinerer.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 47

◀ **Connexioner** : forbindelser.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 53

◀ **antagen ved Theatret paa fordelagtigt Vilkaar** : Den purunge Johanne Luise Pätges (93,1) blev i 1826 ansat som 'dramatisk elev' ved Det kgl. Teater. I juli 1829 foranledigede direktøren for Det kgl. Teater, Jonas Collin, at hun fik kgl. ansættelse, hvilket stillede hende økonomisk fordelagtigt.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 54

◀ **Directeuren** : se foregående kommentar.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 56

◀ **Recensenterne interessere sig for hende** : hentyder dels til anmelderne, dels til Johan Ludvig Heiberg (93,1), der allerede i begyndelsen af 1826 fattede interesse for den unge Johanne Luise Pätges. Til hende skrev han rollen Trine i vaudevillen *Aprilsnarrene eller Intriguen i Skolen*, der havde premiere på Det kgl. Teater den 22. april 1826. Inspireret af, at Johanne Luise Pätges mor havde et traktørtelt på Dyrehavsbakken, skrev J.L. Heiberg samme år vaudevillen *Recensenten og Dyret*, der foregår på Dyrehavsbakken. Til opførelsen lejede Det kgl. Teater det telt, Johanne Luise Pätges mor benyttede, mens der om sommeren var forlystelser på Dyrehavsbakken. Ved premieren den 22. okt. 1826 og kun dér var der indlagt en rolle som 'en lille dreng', der blev spillet af Johanne Luise Pätges. I øvrigt optrådte hun senere og nu som Fru Heiberg tre gange i rollen som opvarningspigen Rose, nemlig den 8. og den 27. april 1837, hvor stykket havde sin 50. opførelse, og den 13. okt. samme år.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 56

◀ **hvad Cæsar talte ... Du fører Cæsar - og hans Lykke** : frit citat fra en anekdote i den gr. filosof og historieskriver Plutarks biografi »G. Julius Cæsar«, 38, hvor følgende fortælles: Da Cæsars tropper ikke kunne komme over fra Brindisi til Grækenland, hvor han opholdt sig, forsøgte han selv at hente dem. Forklædt som slave gik han om bord i en lille båd. Undervejs blev det storm, og skibets fører ville vende om. Da sagde Cæsar til ham: »Afsted, du ædle, fat mod og frygt ikke! Du fører Cæsar og har Cæsars lykke i din båd«, jf. *Plutarchi vitae parallelæ* bd. 1-9, stereotyp udgave, Leipzig 1829, ktl. 1181-1189; bd. 7, s. 47. - **Cæsar**: Gajus Julius Cæsar (o. 100-44 f.Kr.), rom. hærfører og enevældig hersker 49-44 f.Kr.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 57

◀ **Jfr. N. N.:** jomfru, der var betegnelsen for en ugift pige af lavere stand (til forskel fra Frøken).

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 62

◀ **give (...)** **Geleide** : ledsage, følge.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 66

◀ **hvor hun gaaer og staaer** : el. 'hvor hun står og går'; fast udtryk brugt adverbielt: overalt, alle vegne, også: til enhver tid.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 71

◀ **Vink af Øiet** : blink med øjet.

I trykt udgave: Bind 14 side 96 linje 74

◀ **foryngende ... helbredende rører Vandet** : allusion til beretningen i Joh 5,2-9 om Jesu helbredelse af den syge ved Betesda dam. Her fortælles det, at en engel til tider fór ned i Betesda dam og bragte vandet i oprør, så det helbredte den, der kom først ned i vandet.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 23

◀ **Vælighed** : fyrighed, livsfriskhed, energi.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 28

◀ **Beandelsen** : det at beånde, aspirere (et bogstav), men også det at indgive ånd (især om begejstring), inspiration.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 39

◀ **betyder En ikke** : tilkendegiver ikke over for en, lader ikke en forstå.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 40

◀ **elementarisk** : som vedrører el. beror på elementernes naturkræfter.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 41

◀ **forraader** : afslører.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 45

◀ **betrygger** : sikrer.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 52

◀ **Tilforladeligheden** : pålideligheden.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 53

◀ langt fra **saa**: således.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 60

◀ **min Sandten** : el. minsandten.

I trykt udgave: Bind 14 side 97 linje 73

◀ **Klodderagtighed** : klodsethed, dumhed.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 1

◀ **falde paa** : finde på.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 1

◀ **den umiddelbare Comik (...)** **Lune** : sml. den skelnen ml. lune, ironi og humor inden for det komiske,

der var udbredt i samtidens æstetik. Se fx den syvende ud af de ni artikler, der udgør J.L. Heibergs afhandling »Svar paa Hr. Prof. Oehlenschlägers Skrift 'Om Kritiken i Kjøbenhavns flyvende Post, over Væringerne i Miklagard'«, i *Kjøbenhavns flyvende Post*, red. af J.L. Heiberg, nr. 7-8 og nr. 10-16, den 25. jan. - den 25. feb. 1828; nr. 14, den 18. feb. Her skriver Heiberg om »det Comiske i sig selv (altsaa ikke i Comedien, men i dets abstracte Almindelighed, saaledes som det allerede fremtræder i den lyriske Poesie)«, »at det i sin Umiddelbarhed er *Lune*, i sin Reflexion *Ironie*, og i Eenheden af begge *Humor*«, sp. [4].

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 20

◀ **Rosenkilde** : Christen Niemann Rosenkilde (1786-1861), da. skuespiller, fra 1815 ansat ved Det kgl. Teater. Han havde en meget smuk tenorstemme og begejstrede publikum med sin tolkning af en række komiske roller i Ludvig Holbergs komedier og i vennen J.L. Heibergs (93,1) vaudeviller; de sidst nævnte roller bidrog dels til vaudevillens succes som genre, dels til Rosenkildes egen popularitet. Sml. SKs udkast til en artikel med titlen »Rosenkilde som 'Hummer.' / Et Erindrings-Forsøg / af / En Taknemlig« (*Pap.* VIII 2 B 172-174; Rosenkilde spillede rollen som retsbetjent Hummer i J.L. Heibergs vaudeville *De Uadskillelige*, der løbende blev opført på Det kgl. Teater, to gange i sæsonen 1846-47). Se også journaloptegnelsen NB2:217, fra okt. 1847, hvor SK skriver: »Jeg kunde have Lyst til en lille literair Mystification, ved fE at udgive Noget, jeg vilde kalde 'Ungdoms-Arbejder' og i hvis Forord jeg vilde træde op som en ung Forfatter, hvis første Arbejde dette var. / Jeg vilde kalde mig Felix de St. Vincent[.] Indholdet skulde være / 1) Krisen i en Skuespillerindes Liv. / 2) Lovtale over Efteraaret. / 3) Rosenkilde som Hummer. / 4) Skrift-Prøver.« SKS 20, 225.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 21

◀ **har (...) en ordenlig Storm** : egl. udtryk for at være stærkt beruset; her i betydningen: er stærkt optændt af en lidenskabelig uro, begejstring.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 26

◀ **ikke har taget Mad med** : Det var ikke ualmindeligt, at man bragte mad med til en aftenforestilling i Det kgl. Teater.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 31

◀ **af Hjertens Grund** : udtryk, der angiver, at en følelse er oprigtig.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 51

◀ **enhver en Tankes eller Idees Berøring** : enhver berøring af en tanke eller en idé.

I trykt udgave: Bind 14 side 98 linje 74

◀ **Snildets**: talentet.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 3

◀ **i (...) Rapport til** : i forhold til, i forbindelse med.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 6

◀ **gjøre (...) aabenbar**: synlig, tydelig.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 9

◀ **forklare** : forvandle til en anden (og herligere) skikkelse, transfigurere.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 13

◀ **Studereværelset** : her i betydningen: det værelse, hvor rollen indstuderes.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 50

◀ **Potensation** : stigning i kraft, intensivering.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 56

◀ **Kjende** : kendetegn.

I trykt udgave: Bind 14 side 99 linje 59

◀ **har (...)** Skole : er velskolet.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 1

◀ **Moment** : (virkende) kraft.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 2

◀ **Hiatus** : lat., gab, hul; i stilistikken: mislyd (ved sammenstød af to el. flere vokaler).

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 6

◀ **Saa debuterer hun da i sit 17de Aar** : 93,1.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 15

◀ **Regimentets Datter** : sigter til *Regimentets Datter. Syngespil i 2 Acter af de Saint Georges og Bayard; Musiken af Donizetti*, overs. af Th. Overskou (i *Det kgl. Theaters Repertoire*, nr. 122), Kbh. 1840. Heltinden, en marketenderske ved navn Marie, der som forældreløst barn blev adopteret af et fr. regiment, og som under sin opvækst hos regimentet har været dets maskot el. 'datter', viser sig at være af adelig herkomst, dog uden for ægteskab. *La fille du régiment*, med libretto af de fr. forfattere Jules-Henri Vernoy de Saint-Georges og Jean-François Bayard til musik af den ital. komponist Gaetano Donizetti, er en 'opéra-comique' i to akter, der havde uropførelse i Paris den 11. feb. 1840. Syngespillet havde premiere på Det kgl. Teater den 6. okt. 1840; det blev genopført to gange i okt. 1845, derpå igen først i sæsonen 1850-51.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 18

◀ **omfrede** : egl. omgive med hegn e.l.; værne om.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 27

◀ **Forfippethed** : den tilstand at være forfippet, befippelse, forvirring.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 36

◀ **end** engang: endnu.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 43

◀ **vistnok** : givetvis, helt sikkert.

I trykt udgave: Bind 14 side 100 linje 48

◀ **Der er gaaet 14 Aar, hun er i sit 31de** : 93,1.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 4

◀ **lad os ikke bedrage** : lad os ikke lade os bedrage el. lad os ikke bedrages.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 9

◀ **Tilsyneladelsens**: fremtoningen, fremtrædelsesformen, fænomenet.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 10

◀ **ubilligen** : på en urimelig måde.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 12

◀ **Overhalinger** : styrtløser, overskylninger.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 15

◀ **vi ville**: vil.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 19

◀ **det indvortes Menneske** : formentlig allusion til 2 Kor 4,16, hvor Paulus skriver, at »hvis endog vort udvortes Menneske fordærves, fornyes dog det indvortes [indre] Dag fra Dag« (NT-1819). Se også Ef 3,16, hvor Paulus beder Gud give efeserne »at bekræftes ved hans Aand i det indvortes Menneske« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 33

◀ **Sophister** : dem, der gør brug af sofismer (forkerte slutninger bestemt til at vildlede), spidsfindige argumenter. I øvrigt spilles der på de gr. sofister, fælles betegnelse for en gruppe lærere, der i det 5. årh. f.Kr. tilbød undervisning på professionel basis i filosofi, retorik, statsmandskunst osv.; ikke mindst kendt som Sokrates' modstandere i Platons dialoger, hvor de bl.a. klandres for at tage penge for deres undervisning (i modsætning til Sokrates).

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 47

◀ **underfundigste** : snedigste, listigste.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 49

◀ **det er** : det vil sige.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 56

◀ **Sandsebedragene** : illusionerne, indbildningerne, de falske forestillinger.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 62

◀ **at prøve Menneskene** : hentyder formentlig til *Sokrates' Forsvarstale*, 41b, hvor Sokrates om tiden i Dødsriget siger, hvilken glæde det vil være »at kunne tilbringe Tiden med at prøve og studere Folk dernede, ligesom jeg har gjort det heroppe, og se, hvem af dem der er vise, og hvem der bilder sig ind at være det, men ikke er det« (*Platons Skrifter*, udg. af Carsten Høeg og Hans Ræder, bd. 1-10, Kbh. 1992 [1932-41]; bd. 1, s. 292f.).

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 63

◀ **si placet** : lat., om det måtte behage, 'om man vil'.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 67

◀ **phantastisk** : fantasiagtig, indbildt, illusorisk.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 73

◀ **Shakespeare i Henrik den 4des Tiltale til Prinds Henrik** : sigter til 3. akt, 2. scene, i første del af *Kong Henrik den Fjerde* (o. 1597), historisk skuespil af den eng. dramatiker og lyriker William Shakespeare (1564-1616). Her belærer Henrik IV sin ældste søn og efterfølger, prins Henrik af Wales, om det formålstjenlige i ophøjet fravær; i P. Foersoms da. overs. siger kongen bl.a.: »O havde jeg / med min Nærværelse saaledes ødslet, / saa strippet [således strejftet] om paa Stræde, Torv og Gade, / tilfals, godtkiøb for hver en lav Kompan; / da Folkets Mening, som mig hialp paa Thronen, / var bleven tro hiin ædle Thronbesidder, / og ladt mig i Landlysnings Mørke navnløs, / som Een, der Intet var og Intet vordet'. / Men sieldent saaes jeg; derfor, naar jeg uddrog, / blev som et sieldent Luftsyn jeg beundret. / 'Der er han!' raabte Folk til deres Børn: / 'Hvor?' sagde Andre: 'Hvem er Bolingbroke?' / Da stial jeg Himlens hele, høie Blidhed, / og mig iførte slig en Ydmyghed, / at Troskab jeg af hver Mands Bryst tilreev mig, / høi Velkomsts Jubelraab af hver Mands Mund, / selv naar den kronete Konge var tilstede. / Saa min Person jeg fridsk og ny bevared': / Ypperstepræstens Kiortel liig, mit Aasyn / kun med Beundring saaes; og mit Optog, / saa riigt, som sieldent, tog sig ud som Festdag, / og vandt Høitidelighed i sin Rarhed [sjældenhed].« *William Shakspeare's Tragiske Værker*, overs. af P. Foersom og P.F. Wulff, bd. 1-9 [bd. 8-9 har titlen *Dramatiske Værker*], Kbh. 1807-25, ktl. 1889-1896; bd. 3, 1815, s. 108f.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 75

◀ **Jesuit** : medlemmer af den rom.-katolske munkeorden stiftet 1534 af spanieren Ignatius Loyola. Den jesuitiske orden blev grundlagt som en reaktion imod reformationen og søgte at tilbagevinde de troende for Den rom.-katolske Kirke og i det hele taget bevare pavens autoritet over kirken.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 78

◀ **vistnok** : rigtignok, sandt nok.

I trykt udgave: Bind 14 side 101 linje 80

◀ **stupor** : lat., sløvhed; studsende forbavselse, måben.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 4

◀ **Forundringslegen** : hentyder til selskabslegen 'at sidde på forundringsstolen', hvor en person anbringes på en stol og en anden hviskende spørger kredsen af øvrige deltagere om, hvad de forundrer sig over hos den pågældende. Personen på stolen skal da gætte, hvem der står bag de ofte drillende svar. Udtrykket 'at sidde på forundringsstolen' benyttes i betydningen 'at være på en udsat plads', dvs. være skydeskive for kritik, udsat for alles blikke.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 12

◀ **Forundringens studsende Gjenstand** : genstand for studsende forundring.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 13

◀ **den menige Mand** : SKs foretrukne betegnelse for mennesker fra den jævne, lavere samfundsklasse.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 16

◀ **»mundus vult decipi« (...)** **»decipiatur ergo«** : lat. udtryk, »verden vil bedrages, så lad den da bedrages«, et udtryk, der har vundet stor udbredelse. I sine heltehistorier (1739) fortæller Holberg, at kardinal G.P. Caraffa (den senere pave Paul IV) »udi en Procession uddelte Velsignelse med Haanden, men med Munden paa samme Tid mumlede idelig disse Ord: Mundus vult decipi, decipiatur!« Jf. *Adskillige store Heltes (...) sammenlignede Historier og Bedrifter* bd. 1, i *Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter*, udg. af K.L. Rahbek, bd. 1-21, Kbh. 1804-14; bd. 9, 1806, s. 86.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 20

◀ **entriere paa** : gå ind på, samtykke i, tiltræde.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 22

◀ **pyntelig** : pyntet, dekorativ.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 29

◀ **Examens-Skriverbog** : skolebog med blade til brug ved eksamen i (skøn)skrivning.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 30

◀ **nitid** : fornemt, rigt, elegant udstyret (især om bogbind). J.L. Heibergs bøger var kendt for deres nitide udstyr, hvilket SK refererer til i *Begrebet Angest* (1844), i *SKS 4*, 327,21f., og i *Forord* (1844), i *SKS 4*, 478,5 og 486,3.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 30

◀ **det maa være Jadsk** : En tilsvarende bedømmelse af SKs egne bøger refererer han ofte i sine journaler, se fx journaloptegnelsen NB:14, fra marts 1846, hvor det hedder: »Man mener, at jeg jadsker«, og videre med reference til den store bog *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (1846): »Naar (...) Folk læse et Par Pagina af mig, saa forbauses de næsten altid over min Stil – men en stor Bog – ja hvor skulde det være muligt – ergo: det maa være Jadsk«, *SKS 20*, 25,29 og 25f. Se også journaloptegnelsen NB:194, fra april 1846, i *SKS 20*, 117,4-11, og journaloptegnelsen NB2:56, fra maj el. juni 1847, hvor SK skriver: »Ak, jeg formelig tvinges til at skjule hvad jeg formaaer. Lader jeg mig igjen mærke med min virkelige Vingestrækning, saa begynder Sluddren igjen om at jeg jadsker. Usle Kjøbstad! Og i dette Vrøvl deeltager Heiberg og saadanne Folk – fordi han selv er Skillings-Forfatter, og derfor maa holde over [håndhæve, våge over], at en stor Præstation overhovedet er Jadsk, især da fuldført i saa kort Tid«, *SKS 20*, 164,17-23. Se endvidere »En samtidig Stræben i dansk Litteratur« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, i *SKS 7*, 258f., note 1.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 43

◀ **Hofprædikant i Berlin, Thoremim** : sigter til Ludwig Friedrich Franz Thoremim (1780-1846), ty., evangelisk præst; fra 1810 præst for den fr. menighed i Berlin, 1814 udnævnt til hof- og domprædikant i Berlin, fra 1824 overkonsistorialråd i kulturministeriet, samme år udnævnt til æresdoktor, fra 1839 tillige ekstraordinær og fra 1840 ordinær honorarprof. i homiletik ved universitetet i Berlin. Thoremim var en højtt skattet prædikant, der samlede en stor menighed, når han prædikede. I en nekrolog i *Dansk Kirketidende*, udg. af R.Th. Fenger og C.J. Brandt (bd. 1-8, 1845-53, ktl. 321-325), nr. 63, den 6. dec. 1846, bd. 2, 1847, sp. 172f., fortælles det: »Sygelig som han var i de senere Aar, prædikede han kun sjældent, men virkede i den Sted af yderste Evne og med stor Kjærlighed, i det ham betroede Embede som Universitetslærer, for de unge Studerendes Uddannelse, som offrede sig til den geistlige Stand«, sp. 172.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 48

◀ **Oberhofprædikant** : overhofprædikant, dannet efter titler (i rangforordningen af 14. okt. 1746) som oberhofmester. Skønt biskop J.P. Mynster som kgl. konfessionarius siden 1828 også prædikede for hoffet i Christiansborg Slotskirke, og skønt der var flere af kongen udnævnte hofpræster (især til at prædike for hoffet i Slotskirken), fx siden 1840 slotspræst J.H. Paulli, sigtes her formentlig til prof. H.L. Martensen, der i 1845 blev udnævnt til hofprædikant. Jf. journaloptegnelsen NB6:76, fra aug. 1848, hvor SK om »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« skriver, at »Artiklen indeholdt en lille Hentydning til Martensen«, SKS 21, 58,20f. Ifølge *Adresseavisens* ugentlige bekendtgørelse af prædikanterne ved de københavnske kirker prædikede prof. Martensen i 1847: den 16. jan.; den 27. feb.; den 26. juni; den 24. juli; den 4. sept.; den 16. okt.; den 27. nov.; og den 31. dec.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 54

◀ **Stadsprædikant** : her dels i betydningen: den ledende præst for en (større) købstad, dels i betydningen: en præst, der intet (videre) nyttigt foretager sig, men mest er til stads, til pynt.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 58

◀ **stadselig** : som tager sig flot ud, prægtig.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 59

◀ **Kongens Guld-Karreet ... et Par Gange om Aaret** : Den forgyldte gallakaret blev kun anvendt ved helt særlige lejligheder.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 60

◀ **Trængselen** : sml. prof. H.L. Martensens erindringer *Af mit Levnet* bd. 1-3, Kbh. 1882-83; bd. 2, 1883, s. 86, hvor han om sin funktion som hofprædikant skriver: »Kirken var altid fuld, som den, Gud være takket, har været det til denne Dag, og blandt Tilhørerne vare baade Mænd og Qvinder, der hørte til de ædleste og meest dannede i Hovedstaden. Mynster og A.S. Ørsted hørte saaledes til mine stadige Tilhørere.«

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 66

◀ **Gravere**: underordnet kirkebetjent (klokkerens medhjælper), der stod for udførelsen af begravelser, men som især bistod ved gudstjenesten, hvor han bl.a. sørgede for, at folk blev placeret i kirken efter rang og stand.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 73

◀ **højærværdige** : If. rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) indgik 'højærværdig' i titulaturen for den højere og højeste gejstlighed, placeret i 2. til 6. klasse, således både landets biskopper og Københavns sognepræster, hofprædikanterne og de teologiske doktorer m.fl.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 75

◀ **Indgang og Udgang** : allusion til dåbsritualet, if. hvilket præsten (med et citat fra Sl 121,8) siger til barnet: »Gud bevare din Indgang og Udgang fra nu af og til evig Tid! Amen!« *Forordnet Alter-Bog for Danmark*, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381, s. 246. Se også 2 Sam 3,25.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 75

◀ **»sanguis martyrum est semen ecclesiae«** : lat., »Martyrernes blod er kirkens sæd«. Denne lat. sentens, der har fundet stor udbredelse, føres ofte tilbage til Tertullian (o. 160 - e. 220, måske o. 240), en af de rom.-katolske 'kirkelige forfattere', med henvisning til kap. 50 i hans *Apologeticus adversus gentes pro christianis* (lat., Forsvar for de kristne mod hedningene), hvor det hedder: »Plures efficimur, quoties metimur a vobis: semen est sanguis Christianorum« (»Vi bliver blot flere, hver gang vi hugges ned af jer: de kristnes blod er sæd«), *Qu. Sept. Flor. Tertulliani opera*, udg. af E.F. Leopold, bd. 1-4, Leipzig 1839-41 (i *Bibliotheca patrum ecclesiasticorum latinorum selecta*, udg. af E.G. Gersdorf, bd. 4-7), ktl. 147-150; bd. 1 (bd. 4), s. 128. Den lat. sentens citeres fx af Jean Paul (pseudonym for den ty. forf. Johann Paul Friedrich Richter) i § 54 i hans *Vorschule der Aesthetik* bd. 1-3, 2. forbedrede og forøgede udg., Stuttgart og Tübingen 1813 [1804], ktl. 1381-1383; bd. 2, s. 419.

I trykt udgave: Bind 14 side 102 linje 81

◀ **i Danmark er der kun een By og eet Theater** : sigter til Det kgl. Teater i København, hvor der dog var flere teatre, herunder især Hofteatret på Christiansborg.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 8

◀ **Skjønsonhedens**: påskønnelse, taknemmelighed.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 19

◀ **Menneskenes Slægt ligner ... Børnene paa Torvet** : hentyder til Matt 11,16-17, hvor Jesus siger: »Men hvad skal jeg sammenligne denne slægt med? Den ligner børn, der sidder på torvet og råber til de andre: Vi spillede på fløjte for jer, og I dansede ikke; vi sang klagesange, og I sørgede ikke.«

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 22

◀ de (...) **kunne**: kan.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 25

◀ **ikke engang ved at døe** : hentyder formentlig til, at Gud er evig og uforanderlig, jf. kap. 1 »Om Gud og hans Egenskaber«, afsnit 3, § 2: »*Gud er evig*, og har hverken Begyndelse eller Ende. Han er stedse *uforanderlig*, og bliver altid den samme«, i *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler* (af N.E. Balle og C.B. Bastholm), Kbh. 1824 [1791], ktl. 183, s. 13.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 32

◀ **idel Forfængelighed** : allusion til Præd 1,2: »Det er idel Forfængelighed, sagde Prædikereren, idel Forfængelighed, det er altsammen Forfængelighed« (GT-1740). 'Forfængelighed' står her i betydningen: tomhed.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 34

◀ **spiritus asper** : lat., egl. 'den hårde beånding'; h-lyden på græsk (angivet med et aspirationstegn over vokal el. diftong i forlyd). I modsætning til den blidere, »spagfærdigere« beånding, 'spiritus lenis' (på græsk anbragt over vokal el. diftong i forlyd for at angive manglende aspiration).

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 38

◀ **den noterede Pris** : den officielt fastsatte, pålydende pris.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 41

◀ **stive** : faste, ikke faldende (om værdipapirer).

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 42

◀ **munkle om** : tale sagte og hemmeligt, hviske om.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 45

◀ **pinligere** : mere pinefuld, smerteligere.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 50

◀ **ville** vi: vil.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 53

◀ **turde være** : formentlig er.

I trykt udgave: Bind 14 side 103 linje 65

◀ **det Phænomenale** : det ydre, synlige.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 15

◀ **Naturforskerne ... have kaldt det Prometiske og det Epimetiske** : se fx den ty. læge, naturfilosof C.G. Carus' fysiologiske værk *Psyche. Zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Pforzheim 1846, ktl. 459, s. 26-29, hvor Carus skriver om den indre sammenhæng mellem det forgangne og det fremtidige i ideens ubevidste åbenbaring i dennes forløb i livet. Her taler Carus om det prometiske og det epimetiske i det ubevidste, dvs. i den ubevidst skabende idé, hvori sjælens bevidste liv har sin grund. Mens Carus s. 27 beskriver forløbet af det ubevidste organiske liv, dvs. i planteriget og dyreriget, foretager han s. 28 overgangen fra det ubevidste til det bevidste liv, og han skriver: »Je mehr man sich nun in alles Dieses hineindenkt, je bestimmter man erkennt, daß mit einer außerordentlichen Festigkeit das *Nachgefühl des Vorherdagewesenen* und das *Vorgefühl des Kommenden* sich hier unbewußt ausspricht, desto mehr muß

man die Ueberzeugung gewinnen, daß Alles, was wir im bewußten Leben Gedächtniß, Erinnerung nennen, und noch weit mehr Alles, was wir in dieser Region Voraussehen, Vorauswissen nennen, doch gar weit zurückbleibe hinter der Festigkeit und Sicherheit, mit welcher in der Region des unbewußten Lebens dieses epimetheïsche og prometheïsche Princip, dieses Erinnerungs- og Vorahnungsvermögen, noch ohne alles Bewußtsein einer Gegenwart, sich geltend macht.« Se endvidere følgende sammenfatning, s. 29: »Ein andermal sind wir auf den stätigen innern Zusammenhang zwischen Vergangenheit og Zukunft in der Geschichte dieser unbewußten Offenbarung der Idee im Leben, als Organismus, aufmerksam geworden, og haben das Prometheïsche des Beginnenden og det Epimetheïsche des Gewordenen kennen lernen, in ihm aber zugleich einerseits die wesentlichste Bedingung dieses Lebens, og andererseits die Vorbereitung zu *Dem* erkannt, was, wenn das Bewußtsein sich erschlossen hat, mit dem Namen der Erinnerung og des Vorherwissens belegt wird.« – **det Promethiske og det Epimethiske:** det fremsynede og det tilbageskuende, opkaldt efter brødrene Prometheus (den forud tænkende, forkloge) og Epimetheus (den bagefter tænkende, bagkloge). Titanen Prometheus skal if. den gr. mytologi have dannet menneskene af ler og vand og besjælet dem med ilden, som han stjal fra guderne, efter at Zeus først havde taget den fra dem; Prometheus blev ophav til kunst og kultur. Titanen Epimetheus skal if. den gr. mytologi have giftet sig med den underskønne, men onde Pandora – skønt advaret imod det af sin bror – og af hende i bryllupsgave fået en lukket æske, som han lod sig lokke til at lade åbne, og ud af den vældede alle slags menneskelige onder og ulykker. Jf. *Paul Fr. A. Nitsch neues mythologisches Wörterbuch*, 2. udg. ved Fr. G. Klopfer, bd. 1-2, Leipzig og Sorau 1821 [1793], ktl. 1944-1945; bd. 2, s. 492-496, og bd. 1, s. 680.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 25

◀ **Tiltræden** : træden til.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 39

◀ **gjøre (...)** **aabenbar**: synlig, tydelig.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 46

◀ **nu da hun anden Gang** : hentyder til, at Johanne Luise Heiberg nu for anden gang spiller den purunge Julie (93,1).

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 53

◀ **desto værre** : desværre.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 62

◀ **vistnok** : helt sikkert.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 65

◀ **phænomenale** : ydre, synlige.

I trykt udgave: Bind 14 side 104 linje 81

◀ **erectioris ingenii** : lat., egl. 'med oprejst ånd', af højere tænkemåde, åndeligt begavet.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 5

◀ **Julie i Romeo og Julie** : den kvindelige hovedperson i Shakespeares tragedie *Romeo og Julie* (1597), jf. *William Shakspeare's Tragiske Værker* (101,75) bd. 2, 1811, s. 227-418.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 27

◀ **falde paa** : få det indfald, finde på.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 29

◀ **trompetende** : egl. blæsende i trompet for; højrøstet deklamerende.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 31

◀ **vistnok** : rigtignok, sandt nok.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 52

◀ **qvod desideratur** : lat., hvad der ønskes, hvad der forlanges.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 54

◀ **eminente** : fremragende, ideelle.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 55

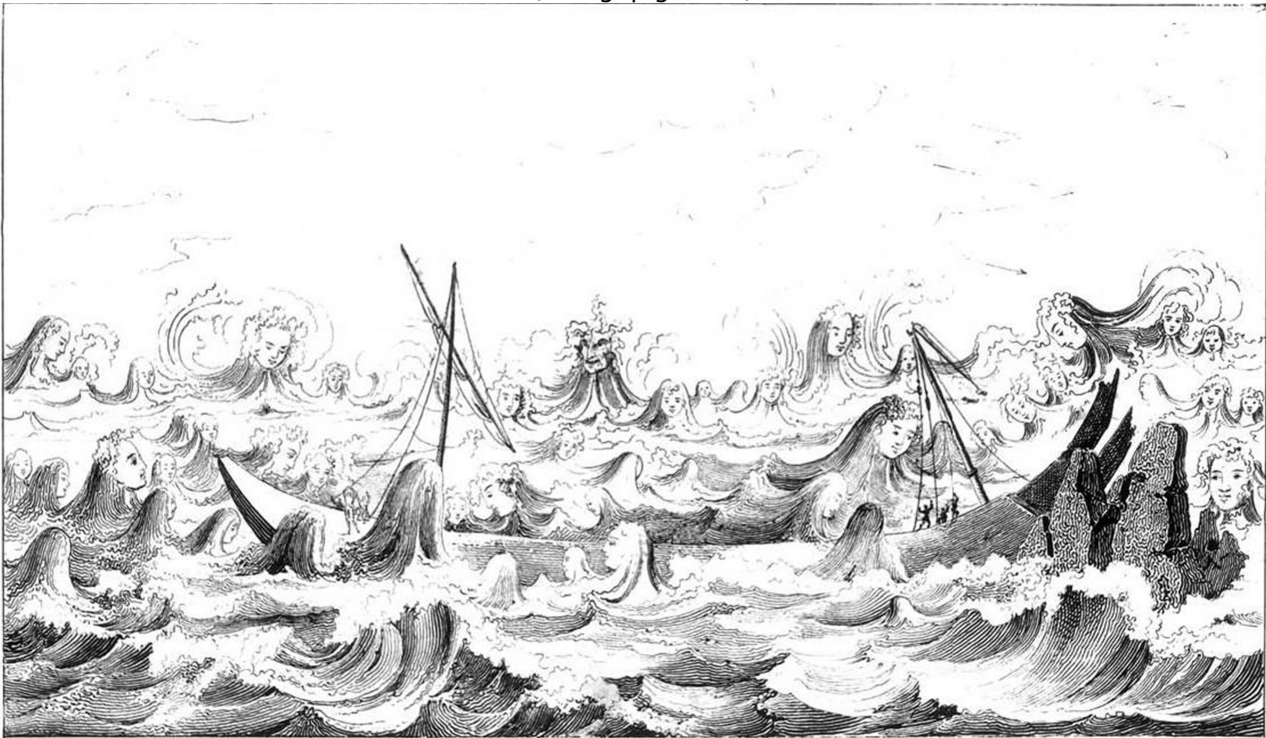
◀ **fremstille en lille Jomfru ... i et fransk Drama** : fx Emmeline i den fr. dramatiker A.E. Scribes komiske vaudeville *Les Premières Amours, ou Les Souvenirs d'enfance* (1825), se *Den første Kjærlighed. Lystspil i een Act*, overs. af J.L. Heiberg (i *Det kongelige Theaters Repertoire*, nr. 45), Kbh. 1832, ktl. U 98. Syngespillet havde da. premiere på Det kgl. Teater den 10. juni 1831 med Jomfru Pätges, fra den 2. sept. 1831 som Fru Heiberg (93,1), i rollen som Emmeline. Frem til 1847 blev stykket opført 65 gange. Fru Heiberg optrådte sidste gang som Emmeline den 18. dec. 1837 og havde da spillet rollen 33 gange. Om hendes præstation skriver pseudonymen A i slutningen af sin behandling af »Den første Kjærlighed« i første del af *Enten - Eller* (1843) følgende: »Betragt Fru *Heiberg*, slaa Øiet ned, thi Emmelines Elskværdighed kunde maaskee blive Dig farlig; lyt til denne sentimentale Smægten i Stemmen, den barnagtige og lunefulde Piges Insinuationer, og om Du var tør og stiv som en Bogholder, Du maa dog smile. Luk Øiet op, hvorledes er det muligt? Gjentag disse Bevægelser, saa hurtigt, at de begge næsten blive samtidige i Momentet, og Du har en Forestilling om, hvad der præsteres.« SKS 2, 269f.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 64

◀ **gækkende** : bedragende, vildledende; skæmtende.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 66

◀ **de flygtige Bølgepigens lette Skikkelser** : sigter til den nordiske myte om de ni døtre af havguden Æger (også kendt som Gymir) og hans hustru Ran. Disse unge piger svømmer på det stormpiskede hav rundt om deres mor og dukker ud af bølgerne, smykket med hvide slør. De kan være snart blide og fine, snart frygtelige og gigantiske. Forulykkede sømænd byder de gerne hånden for at lede dem ud af det rasende element; men de hjælpeløst fortabte lægger de i Rans skød. Jf. W. Vollmer *Vollständiges Wörterbuch der Mythologie aller Nationen*, Stuttgart 1836, ktl. 1942-1943, s. 1537. På tavle CXV i samme værk er motivet afbildet under navnet »Wellenmädchen« (»Bølgepigerne«); se illustration 13.

13. »Wellenmädchen«. Kobberstik (105,77)

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 77

◀ **forklarer sig** : forvandle sig til en anden (og herligere) skikkelse, transfigurere sig.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 79

◀ **Hypostase** : af gr. 'hypóstasis', egl. grundlag; væsen, substans, personlighed.

I trykt udgave: Bind 14 side 105 linje 79

◀ **Haardt mod Haardt hedder det** : formentlig allusion til talemåden »Haardt imod Haardt«, der undertiden har tilføjelsen: »(sagde Kiællingen, hun satte sin Bag mod Kirke-Muren)«, optegnet som nr. 1034 i N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld*, Kbh. 1845, ktl. 1549, s. 39; el. tilføjelsen: »sagde Kællingen, hun satte sig paa en Kampestén«, optegnet som nr. 3405 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 1, s. 384.

I trykt udgave: Bind 14 side 106 linje 21

◀ **knibsk** : (især om ung pige): afvisende og kølig over for tilnærmelser, let at støde, spotsk, spids i sine svar.

I trykt udgave: Bind 14 side 106 linje 43

◀ **et Incarnat** : en legemliggjorthed, en præstation i kød og blod.

I trykt udgave: Bind 14 side 106 linje 58

◀ **Quantiteren** : omformning til el. operation med kvantitative størrelser i modsætning til kvaliteter.

I trykt udgave: Bind 14 side 106 linje 79

◀ **betræffende** : angående.

I trykt udgave: Bind 14 side 106 linje 80

◀ **rareste** : sjældneste.

I trykt udgave: Bind 14 side 106 linje 80

◀ **Perfectibilitet** : evne til at udvikle sig, gøre fremskridt, blive fuldkommen; fuldkommengørelse.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 7

◀ **en Ethiker ... stolt peger paa et saadant Phænomen** : sigter til den lange note om skuespilleren Madame Nielsen i »Adskilligt om Ægteskabet mod Indsigelser« af »En Ægtemand«, anden del af *Stadier paa Livets Vei* (1845): »Netop fordi det i Henseende til den Sætning, at Qvindens Skjønhed tiltager med Aarene, vilde være saare misligt, ja endog vildledende, at minde om scenisk Kunstpræstation, da her Alt samler sig paa Fordringen til Øieblikket, og Differentserne fordres væsentligen, seer jeg med desto større Glæde en skjøn, mig saa kjær Sandhed lykkeligt bekræftet midt i Theaterlivets hurtige Vexel. Den Skuespillerinde, som ved vort Theater egentligen fremstiller det Qvindelige, ikke indskrænket til een Side deraf, ikke understøttet af, ikke lidende under en Tilfældighed derved, ikke anviist et Tidsafsnit deri, er Madame Nielsen. Den Skikkelse, hun viser, men ikke umiddelbart, den Stemme, ved hvilken hun gjør vel i Stykket, den Inderlighed, der beliver S sammenspillet, den indadvendte Fortabthed, der gjør Tilskueren saa tryg, den Ro, ved hvilken hun griber, den tilforladelige Sjelfuldhed, der forsmaaer alt udvortes Væsen, den Stemningens jævne Fuldtonethed, der ikke stormer i llinger, ikke spænder ved coqvret Udebliven, ikke vildt sammenfyger Svulst, ikke fordringsfuldt lader vente paa sig, ikke voldelig bryder frem, ikke gisper efter noget Uudsigeligt, men sig selv tro, indestaaer for sig selv, prompt [beredt, parat] hvert Øieblik og eengang for alle vederhæftig: kort hendes hele Præstation samler sig i det, man maatte kalde det væsentlig Qvindelige. Der er mangen Skuespillerinde bleven stor og bleven beundret ved Virtuositet i en tilfældig Side af det Qvindelige, men denne Beundring, der da ogsaa gjerne finder sit rette Udtryk i allehaande [al slags, alskens] øieblikkelig Jubel, er fra Begyndelsen Tidens Bytte, naar de Accidentser svinde hen, paa hvilke Triumph-Præstationen hvilede. – Da Mad. Niensens Potens [force] er det væsentlig Qvindelige, er hendes Omfang: det Væsentlige selv i den Ubetydeligere, naar hun dog i Stykket er seet i et væsentligt Forhold, (som Elskerinde i en Vaudeville, som Moder i en Idyl o. s. v.,) det Væsentlige i den Ophøiede, det Væsentlige i den Fordærvede, der skjøndt qvindelig fordærvet, væsentlig tilhører Kjønnet, saa man ikke bliver uhyggelig ved det Uskjønne, ikke mistroisk ved Overdrivelsen, ikke tilbøielig til at forklare Fordærvelsen af Opdragelse, Livs-Forholds Magt o. s. v., da man netop i Fremstillingens Idealitet seer Fordærvelsens Dyb og dens Oprindelighed. Men som hendes Omfang er, saa [således] er ogsaa hendes Seier en væsentlig, ikke en Øieblikkets stakkede Triumph, men den, at Tiden ingen Magt har over hende. I enhver Periode af sin Levetid vil hun faae de nye Opgaver og udtrykke det Væsentlige, som hun begyndte sin skjønne Løbebane dermed. Og om hun blev de tresindstyve Aar, vil hun vedblive at være fuldendt. Jeg veed ingen ædlere Seier for en Skuespillerinde, end, at Den, der maaskee i hele Kongeriget er ængsteligst for her at fornærme, at han med den Tryghed som jeg tør nævne de tresindstyve Aar, hvad ellers er det Sidste, man skal haste med at nævne i Forbindelse med en Skuespillerindes Navn. Fuldendt vil hun fremstille Bedstemoderen, atter virke ved det Væsentlige, ligesom den unge Pige ikke virkede ved nogen overordentlig Skjønhed, der bedaarede Recensenter, eller ved en mageløs Syngestemme, der fortryllede Kjendere, eller ved at kunne dandse, hvad der vakte Publikums særdeles Interesse, eller ved lidt Skjelmeri, som enhver Tilskuer behageligst tog sig til Indtægt, men ved den Indvielse, som er den rene Qvindeligheds Pagt med det Uforgængelige. Medens man ellers i Theatret let

kommer til at tænke paa Livets og Ungdommens og Skjønhedens og Trylleriets Forfængelighed, saa er man, idet man beundrer hende, saa tryk, fordi man veed, dette forgaar ikke. Maaskee virker dette paa Andre anderledes, saa Beundringen, fordi der ingen Grund er til at haste (og her er jo god Tid), stundom udebliver, og denne Skuespillerinde bliver betragtet som værende af anden Rang, hvilket hun ogsaa er, naar Fordringen er at løbe omkaps i Øieblikket, og at virke ikke ved det Bestandige, men ved det Forsvindende. Hun har derfor maaskee ikke sine Beundrere blandt Recensenter, der angive Øieblikkets Pulsslag, eller blandt Theaterstormere, der nødvendigviis maae have seet Den og Den, eller blandt Iilbud, der ønske Noget at rende med, eller blandt Triumph-Dragere, der som andre Dragere søge Sjou [løst, forefaldende arbejde] med at bære En bort, eller blandt unge Mennesker, der, naar de ellers ikke kan faae en umoden Forelskelse anbragt, kaste den paa en Skuespillerinde, eller blandt Udlevede, der friste [opretholder, redder] Livet ved en øieblikkelig Ophidselse, men snarest blandt dem, der selv lykkelige og tilfredse i Tilværelsen, ikke savne Theatret, ikke hige efter det, hvis Høire ikke strax løber i den Venstre til Bifaldsklap paa Stedet, hvis Pen ikke strax samme Aften faaer travlt paa Papiret i Anledning af noget Enkelt, men som langsomme til at tale, maaskee desto skjønssommere glæde sig ved at see det *Skjønne*, naar dette er i *Sandhed*.« SKS 6, 123-125, note 1; se kommentarerne dertil. – Anna H.D. Nielsen (1803-56), kaldt Madame Nielsen, skuespiller ved Det kgl. Teater fra 1821, var en blond, nordisk type, modsat den mørke, jødiske primadonna Johanne Luise Heiberg, og i øvrigt den eneste kvinde på datidens teater, der kunne kappes med fru Heiberg. – Se journaloptegnelsen NB6:24, fra juli 1848, hvor SK om en af begrundelserne for at udgive artiklen »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« skriver: »Jeg mener at skyldte Fru Heiberg det, deels ogsaa for den Artikel [den citerede note] i sin Tid om Mad. Nielsen.« SKS 21, 21,11-13.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 9

◀ **Archimedes (...)** dithyrambisk raabe »heureka« : Om den gr. matematiker, fysiker og opfinder Arkimedes (287-212 f.Kr.) fra Syrakus på Sicilien fortælles det, at da han opdagede princippet om vægtfylde (at et legeme, der nedsænkes i væske, taber lige så meget i vægt, som den fortrængte væskemængde vejer), mens han befandt sig i et badekar, sprang han op af badet og løb nøgen hjem gennem Syrakus' gader begejstret råbende: »heureka« (gr., »jeg har fundet (ud af) det«). – **dithyrambisk**: eksalteret, begejstret, jublende. Dityramben var opr. en gr. lovsang til vinens og ekstasens gud.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 23

◀ **sensu eminentissimo** : lat., i eminenteste, højeste, mest udprægede forstand.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 37

◀ **Sætning** : bestemmelse, fastsættelse.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 56

◀ **seer feil af** : går el. tager fejl af.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 74

◀ **Sommeren 1847** : se tekstredegørelsen, s. 277f.

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 76

◀ **Inter et Inter** : lat., egl. 'Mellem og mellem', Mellem dette og hint. Sml. den lat. talemåde 'distinguendum est inter et inter', 'man må gøre forskel ml. dette og hint', som SK benytter i journaloptegnelsen NB3:39, fra dec. 1847, i SKS 20, 265,15f. Se også »Inter et Inter. / Indledning« om, at distinktionens tid er forbi, i det ubrugte udkast fra 1844 til *Nytaarsgave* af Nicolaus Notabene (*Pap.* IV B 126 og 128).

I trykt udgave: Bind 14 side 107 linje 77